

УДК 342.9:347.95:336.27

DOI 10.33244/2617-4154.3(24).2026.27-35

А. В. Гарбінська-Руденко,*кандидат юридичних наук, доцент,**доцент кафедри фінансового та податкового права,**Державний податковий університет***A. V. Harbinska-Rudenko,***PhD / candidate of law sciences, associate professor,**associate professor of the Department of Financial and Tax Law,**State Tax University**email: prokyror.irpin@i.ua***ORCID 0000-0002-0971-1234**

ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ, У ЯКИХ БОРЖНИКОМ Є ДЕРЖАВА ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ ФІНАНСОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

ENFORCEMENT OF JUDICIAL DECISIONS AGAINST THE STATE AS A FACTOR IN THE FORMATION OF STATE FINANCIAL OBLIGATIONS: AN ADMINISTRATIVE AND LEGAL PERSPECTIVE

У статті досліджено адміністративно-правову природу виконання судових рішень, боржником за якими є держава або суб'єкти владних повноважень, крізь призму їхнього впливу на формування державних фінансових зобов'язань. Обґрунтовано, що виконання судового рішення не може розглядатися виключно як завершальна стадія судового провадження, оскільки воно є самостійним елементом реалізації публічного обов'язку держави щодо забезпечення ефективності правосуддя, відновлення порушених прав і дотримання принципу верховенства права.

Розкрито особливості правової природи заборгованості, яка виникає внаслідок невиконання судових рішень державою. Встановлено, що такі зобов'язання мають комплексний характер, оскільки одночасно перебувають у площині судового захисту, адміністративно-правового регулювання та фінансово-бюджетних відносин.

Ця робота ліцензується відповідно до [Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/).

© Гарбінська-Руденко А. В., 2026

Запропоновано розглядати заборгованість за невиконаними судовими рішеннями як особливий різновид «квазіборгових» фінансових зобов'язань держави, які не виникають унаслідок державних запозичень, однак створюють потенційний фінансовий тягар для бюджету та повинні враховуватися в системі управління фінансовими ризиками.

Окрему увагу приділено адміністративно-правовому механізму виконання судових рішень, у яких боржником є держава, який охоплює діяльність судів, органів державної виконавчої служби, органів державної влади як боржників або розпорядників бюджетних коштів, а також Державної казначейської служби України. Виявлено основні проблеми функціонування цього механізму, серед яких залежність фактичного виконання рішень від бюджетного фінансування, відсутність комплексного обліку відповідних зобов'язань, недостатня координація між уповноваженими органами та недосконалість механізмів відповідальності за невиконання судових актів.

На підставі проведеного дослідження запропоновано напрями вдосконалення правового регулювання виконання судових рішень, у яких боржником є держава.

Ключові слова: виконання судового рішення, фінансові зобов'язання, державний борг, адміністративне судочинство, бюджетні кошти, виконавче провадження, верховенство права, судовий захист.

The article examines the administrative and legal nature of the enforcement of judicial decisions in which the state or public authorities act as debtors, through the prism of their impact on the formation of state financial obligations. It is substantiated that the enforcement of a judicial decision cannot be considered solely as the final stage of judicial proceedings, as it constitutes an independent element of the state's public obligation to ensure the effectiveness of justice, restore violated rights, and uphold the rule of law.

The article reveals the specific features of the legal nature of debts arising from the state's failure to enforce judicial decisions. It is established that such obligations have a complex nature, as they simultaneously exist within the spheres of judicial protection, administrative and legal regulation, and financial and budgetary relations.

It is proposed to consider debts arising from unenforced judicial decisions as a specific type of "quasi-debt" financial obligations of the state, which do not arise as a result of state borrowing but create a potential financial burden on the state budget and should be taken into account within the system of fiscal risk management.

Particular attention is paid to the administrative and legal mechanism for enforcing judicial decisions in which the state acts as a debtor. This mechanism includes the activities of courts, state enforcement authorities, public authorities acting as debtors or managers of budget funds, as well as the State Treasury Service of Ukraine. The main problems affecting the functioning of this mechanism are identified, including the dependence of actual enforcement of judicial decisions on budgetary financing, the absence of comprehensive accounting of relevant obligations, insufficient coordination between authorized bodies, and the imperfection of liability mechanisms for non-enforcement of judicial acts.

Based on the conducted research, the article proposes directions for improving the legal regulation of the enforcement of judicial decisions in which the state acts as the debtor.

Keywords: enforcement of judicial decisions, financial obligations, public debt, administrative proceedings, budget funds, enforcement proceedings, rule of law, judicial protection.

Гарбінська-Руденко А. В. Виконання судових рішень, у яких боржником є держава як чинник формування державних фінансових зобов'язань: адміністративно-правовий аспект

Постановка проблеми. Виконання судових рішень є однією із фундаментальних гарантій права на справедливий суд та утвердження принципу верховенства права. Незважаючи на закріплення в статті 129-1 Конституції України принципу обов'язковості судового рішення [1] та норм Закону України «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень» [2], проблема своєчасного виконання судових рішень, боржником за якими є держава або державні органи, залишається системною. Виконання таких рішень безпосередньо залежить від бюджетного забезпечення, що свідчить про тісний взаємозв'язок між адміністративно-правовим механізмом виконання судових рішень і фінансовою спроможністю держави. Виконання судових рішень здійснюється виключно в межах бюджетних призначень та за визначеною законом черговістю, а недостатність бюджетних асигнувань призводить до накопичення заборгованості за судовими рішеннями.

В умовах дефіциту державного бюджету, зростання обсягів державного боргу та необхідності забезпечення належного виконання судових рішень постає потреба в комплексному адміністративно-правовому дослідженні виконання судових рішень не лише як завершальної стадії судового захисту, а також як чинника формування державних фінансових зобов'язань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові дослідження останніх років переважно присвячені окремим аспектам гарантій виконання судових рішень, удосконаленню виконавчого провадження та процесуальних механізмів захисту прав стягувачів. Зокрема, окремі аспекти державних гарантій виконання судових рішень ґрунтовно проаналізовано М. А. Костюк, який досліджував правову природу гарантій держави щодо виконання судових рішень, їх зміст, суб'єктний склад та особливості реалізації відповідно до Закону України «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень» [3].

Проблематика виконання судових рішень, боржником за якими є держава, останніми роками дедалі активніше досліджується вітчизняними науковцями крізь призму забезпечення права на справедливий суд і реалізації принципу верховенства права. В. В. Ладиченко та С. О. Потьомкін, аналізуючи судовий контроль за виконанням судових рішень, обґрунтовують, що саме ефективний механізм контролю за їх виконанням є вагомою гарантією обов'язковості судового акта та реального захисту прав особи [4]. Подальший розвиток цієї концепції простежується в працях С. О. Потьомкіна, присвячених правовому механізму судового контролю в адміністративному судочинстві [5].

Окремий напрям сучасних досліджень присвячений особливостям виконання судових рішень в умовах воєнного стану. С. М. Алфьоров, О. В. Воронова та В. М. Зінухова звертають увагу на те, що збройна агресія проти України суттєво ускладнила функціонування системи примусового виконання судових рішень, однак не звільнила державу від обов'язку забезпечити ефективний судовий захист і виконання остаточних судових актів [6].

Водночас фінансові аспекти досліджуваної проблематики знайшли своє відображення в працях Т. П. Богдан та І. В. Богдан [7], І. О. Лютого та Н. С. Медведкової [8], присвячених проблемам державного боргу, бюджетної політики, фіскальної стійкості та управління державними фінансами.

У зазначених наукових працях комплексно досліджено механізми формування й обслуговування державного боргу, однак судові рішення, що підлягають виконанню за рахунок бюджетних коштів, не розглядаються як самостійний чинник виникнення фінансових зобов'язань держави.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз сучасних наукових досліджень дає підстави стверджувати, що вітчизняними вченими достатньо ґрунтовно досліджено адміністративно-правові, процесуальні та фінансово-правові аспекти виконання судових рішень. Водночас у сучасній правовій науці відсутні комплексні дослідження, у яких виконання судових рішень розглядалося б як чинник формування державних фінансових зобов'язань, що виникають унаслідок потреби у виконанні рішень за рахунок бюджетних коштів. Саме ця прогалина зумовлює потребу в комплексному адміністративно-правовому дослідженні взаємозв'язку між механізмом виконання судових рішень, бюджетними зобов'язаннями держави та її борговою політикою, що визначатиме предмет цього дослідження та впливатиме на досягнення загальних цілей статті.

Формулювання цілей статті (постановка завдання) полягає в комплексному аналізі адміністративно-правової природи виконання судових рішень, боржником за якими є держава або суб'єкт владних повноважень, а також обґрунтування їхнього значення як чинника формування державних фінансових зобов'язань, що впливають на бюджетну політику та систему управління державним боргом.

Виклад основного матеріалу. Виконання судового рішення не може розглядатися виключно як завершальна стадія судового провадження, оскільки воно є самостійним елементом публічного обов'язку держави щодо гарантування ефективності правосуддя. Особливого значення набувають судові рішення, боржником за якими є держава, органи державної влади або інші суб'єкти владних повноважень. На відміну від приватно-правових відносин, де виконання рішення забезпечується переважно за рахунок майна та коштів конкретного боржника, виконання рішень за зобов'язаннями держави пов'язане із функціонуванням бюджетної системи, розподілом публічних ресурсів і реалізацією державної фінансової політики.

Правовий механізм виконання таких рішень визначається, зокрема, Законом України «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень» [2], який встановлює особливий порядок погашення заборгованості за рішеннями суду, виконання яких гарантується державою. Зазначений механізм передбачає участь органів Державної казначейської служби України, які здійснюють виконання рішень через списання коштів державного бюджету в межах процедур, визначених законодавством. Водночас наявність спеціального порядку виконання таких рішень свідчить про те, що вони мають не лише процесуальне, а й виражене фінансово-правове значення.

У цьому контексті судові рішення, яке передбачає стягнення коштів із державного бюджету, може розглядатися як юридичний факт, що породжує фінансовий обов'язок держави. Такий обов'язок виникає не внаслідок добровільного залучення державою позикових ресурсів, як це відбувається у сфері державного кредиту, а внаслідок потреби у виконанні встановленого судом обов'язку щодо відновлення порушеного права. Проте за своїми економічними наслідками він має схожі характеристики з іншими

державними фінансовими зобов'язаннями, оскільки потребує спрямування бюджетних ресурсів у майбутньому.

У сучасній фінансово-правовій доктрині державний борг традиційно розглядається як «сукупність боргових зобов'язань держави, що виникають у результаті державних запозичень» [9, с. 89]. Водночас система державних фінансів охоплює значно ширше коло фінансових обов'язків держави, серед яких особливе місце займають зобов'язання, що виникають на підставі закону або судового рішення. Саме тому, на нашу думку, заборгованість за невиконаними судовими рішеннями доцільно розглядати як специфічну форму умовних або відкладених фінансових зобов'язань держави.

Такий підхід відповідає сучасній концепції управління фінансовими ризиками, відповідно до якої держава повинна враховувати не лише прямі боргові зобов'язання, а й потенційні фінансові зобов'язання, здатні вплинути на стан бюджету в майбутньому. Накопичення невиконаних судових рішень фактично створює приховане фінансове навантаження, оскільки обов'язок їхнього виконання зберігається незалежно від поточного стану бюджетних ресурсів.

Особливу роль у формуванні такого підходу відіграє практика Європейського суду з прав людини, який неодноразово наголошував, що держава не може виправдовувати невиконання судових рішень відсутністю бюджетного фінансування. У рішеннях у справах «Войтенко проти України» [10], «Жовнер проти України» [11], «Іванов проти України» [12] та «Бурмич та інші проти України» [13] Європейський суд з прав людини визнав системний характер проблеми невиконання рішень національних судів і пов'язав її із недосконалістю державного механізму забезпечення виконання судового захисту.

Отже, виконання судових рішень за зобов'язаннями держави потрібно розглядати як особливий механізм реалізації державних фінансових зобов'язань, який врегульовується нормами адміністративного та фінансового права. Вважаємо, що такий підхід дає змогу перейти від традиційного розуміння невиконання судових рішень як виключно правозастосовної проблеми до розуміння її як складової системи управління державними фінансами та борговими ризиками.

Однією із найбільш дискусійних проблем у контексті взаємозв'язку виконання судових рішень і державних фінансів є визначення правової природи заборгованості, яка виникає в держави внаслідок невиконання судових рішень. Традиційно категорія державного боргу пов'язується із правовідносинами державного запозичення, тобто із залученням державою фінансових ресурсів на умовах повернення, строковості та платності. Відповідно до положень Бюджетного кодексу України державний борг визначається як загальна сума боргових зобов'язань держави з повернення отриманих і непогашених позик (кредитів), що виникли внаслідок державного запозичення [14].

Водночас сучасна система державних фінансів характеризується існуванням значно ширшого спектра фінансових зобов'язань держави, які не завжди охоплюються формальним поняттям державного боргу [8, с. 65]. До таких зобов'язань можуть належати, зокрема, гарантійні зобов'язання держави, зобов'язання щодо відшкодування шкоди, виплати за рішеннями міжнародних судових установ, а також зобов'язання, що виникають на підставі рішень національних судів.

Правова природа заборгованості за судовими рішеннями має комплексний характер. З одного боку, вона виникає в межах правовідносин судового захисту та є наслідком встановлення судом обов'язку держави здійснити певну дію, зокрема виплатити кошти, компенсувати шкоду або виконати майнове зобов'язання. З іншого боку, момент фактичної реалізації такого обов'язку пов'язаний із бюджетним процесом, оскільки виконання рішення здійснюється за рахунок коштів державного бюджету або в межах спеціальних процедур, передбачених законодавством. Саме ця подвійна природа зумовлює потребу в перегляді традиційного підходу до розуміння таких зобов'язань. Формально заборгованість за судовими рішеннями не вноситься до складу державного боргу, оскільки вона не виникає внаслідок державного запозичення. Проте з економічного та управлінського погляду вона має низку ознак, притаманних борговим зобов'язанням: визначеність кредитора, наявність юридично встановленого обов'язку держави, потреба в майбутньому фінансуванні та вплив на видаткову частину бюджету [4, с. 192].

У цьому аспекті доцільним є використання категорії «квазіборгові зобов'язання держави», під якою варто розуміти встановлені законом або судовим рішенням майнові обов'язки держави, реалізація яких потребує використання публічних фінансових ресурсів, однак які не належать до класичних боргових зобов'язань у розумінні бюджетного законодавства. Саме до цієї категорії можуть бути віднесені невиконані судові рішення, що передбачають стягнення коштів із держави.

Такий підхід має важливе значення для забезпечення прозорості державної фінансової політики. На практиці відсутність належного врахування обсягу заборгованості за судовими рішеннями створює ризик накопичення прихованих бюджетних зобов'язань. У майбутньому їхнє виконання може призвести до значного додаткового навантаження на державний бюджет, особливо в умовах обмежених фінансових ресурсів, воєнних викликів і високого рівня державного боргу.

Водночас потрібно розмежовувати поняття державного боргу та заборгованості за судовими рішеннями. Їхнє ототожнення може призвести до неправильного застосування фінансово-правових категорій, оскільки джерела виникнення таких зобов'язань є різними. Державний борг є результатом фінансової діяльності держави щодо залучення ресурсів, тоді як заборгованість за судовими рішеннями є наслідком реалізації юридичної відповідальності держави та виконання нею обов'язків, визначених судовим актом.

Водночас зазначене розмежування не означає відсутності взаємозв'язку між цими категоріями. Навпаки, збільшення обсягу невиконаних судових рішень впливає на загальний стан державних фінансів, оскільки держава зобов'язана забезпечити їхнє виконання незалежно від поточних бюджетних можливостей. У цьому контексті заборгованість за судовими рішеннями повинна розглядатися як один із чинників формування фінансових ризиків держави.

З урахуванням викладеного перспективним напрямом удосконалення правового регулювання є запровадження механізмів системного обліку та прогнозування заборгованості за судовими рішеннями як окремої категорії державних фінансових зобов'язань. Такий підхід дасть змогу забезпечити більш реалістичне бюджетне планування, підвищити рівень відповідальності держави за виконання судових рішень і наблизити національну

систему управління державними фінансами до міжнародних стандартів прозорості та фіскальної стійкості.

Ефективність виконання судових рішень, боржником за якими є держава або суб'єкти владних повноважень, значною мірою залежить від належного функціонування адміністративно-правового механізму, який охоплює систему правових норм, організаційних процедур, повноважень органів державної влади та фінансових інструментів забезпечення реалізації судового рішення. На відміну від виконання рішень у приватно-правовій сфері, де основним завданням є звернення стягнення на майно чи кошти боржника, виконання рішень проти держави має публічно-правовий характер і безпосередньо пов'язане із принципами діяльності органів державної влади [15, с. 6].

Адміністративно-правовий механізм виконання таких рішень формується на основі взаємодії кількох суб'єктів: судів, органів державної виконавчої служби, приватних виконавців (у випадках, передбачених законом), органів державної влади, які є боржниками або розпорядниками бюджетних коштів, а також Державної казначейської служби України. Кожен із цих суб'єктів виконує окрему функцію в процесі реалізації судового рішення, однак відсутність належної координації між ними може призводити до затягування строків виконання та накопичення заборгованості [15, с. 8].

Особливе місце в цьому механізмі посідає Державна казначейська служба України, яка забезпечує виконання рішень про стягнення коштів державного бюджету відповідно до встановлених процедур [16]. Такий порядок зумовлений особливим статусом держави як боржника, оскільки примусове звернення стягнення на бюджетні кошти не може здійснюватися за загальними правилами виконавчого провадження. Держава, з одного боку, повинна забезпечити стабільність функціонування бюджетної системи, а з іншого – виконати обов'язок щодо реального відновлення порушених прав особи.

Водночас наявна модель виконання судових рішень проти держави має низку системних проблем. Однією із основних є залежність фактичного виконання рішення від наявності відповідних бюджетних асигнувань. Формально обов'язковість судового рішення не може бути обмежена фінансовою неспроможністю держави, однак на практиці недостатність бюджетного фінансування часто стає причиною тривалого невиконання рішень.

Така ситуація створює суперечність між конституційним принципом обов'язковості судових рішень і бюджетним принципом збалансованості державних видатків. Вирішення цієї проблеми потребує переходу від ситуативного фінансування заборгованості до системного планування видатків, пов'язаних із виконанням судових рішень. Саме тому заборгованість за такими рішеннями повинна розглядатися як прогнозований елемент державних фінансових зобов'язань, а не як непередбачений видаток бюджету.

Отже, адміністративно-правовий механізм виконання судових рішень за зобов'язаннями держави потребує комплексного вдосконалення через поєднання процесуальних гарантій виконання, бюджетного планування та механізмів управління державними фінансовими ризиками. Ефективне виконання судових рішень має розглядатися не лише як обов'язок органів державної влади, а як складова відповідальної фінансової політики держави, спрямованої на забезпечення довіри до правосуддя та дотримання принципу верховенства права.

Висновки. Виконання судових рішень, боржником за якими є держава або суб'єкти владних повноважень, є не лише завершальною стадією реалізації права особи на судовий захист, а й важливим елементом системи державних фінансових правовідносин. Особливість таких правовідносин полягає в поєднанні адміністративно-правового механізму забезпечення виконання судових рішень із бюджетно-фінансовими процедурами використання публічних ресурсів.

Варто підкреслити, що невиконання судових рішень проти держави створює не лише правову проблему, пов'язану з порушенням принципу обов'язковості судового рішення, а й формує додаткове фінансове навантаження на державний бюджет. Накопичення заборгованості за такими рішеннями фактично породжує відкладені фінансові зобов'язання держави, виконання яких у майбутньому потребуватиме спрямування бюджетних коштів. Заборгованість за судовими рішеннями не може бути ототожнена із державним боргом у традиційному розумінні, оскільки вона не виникає внаслідок державного запозичення. Водночас за своїми економічними й управлінськими характеристиками такі зобов'язання мають ознаки боргового навантаження: вони мають визначеного кредитора, встановлену правову підставу виникнення, передбачають обов'язковість погашення та впливають на майбутні бюджетні видатки. Саме тому можуть розглядатися як особливий вид «квазіборгових» державних зобов'язань, які повинні враховуватися в системі управління державними фінансовими ризиками.

Аналіз чинного адміністративно-правового механізму виконання судових рішень показав, що його ефективність обмежується низкою системних проблем, серед яких: залежність фактичного виконання рішень від наявності бюджетного фінансування, відсутність комплексного обліку таких зобов'язань у бюджетному плануванні, недостатня координація між органами, відповідальними за виконання рішень, а також відсутність дієвих механізмів відповідальності посадових осіб за неналежну організацію виконання судових актів. З урахуванням проведеного аналізу вважаємо за потрібне розглядати виконання судових рішень за зобов'язаннями держави як складову системи управління фінансовими ризиками. Такий підхід передбачає потребу в запровадженні механізмів прогнозування, обліку та планування відповідних фінансових зобов'язань, що дасть змогу уникнути накопичення прихованої бюджетної заборгованості та забезпечити ефективніше управління державними фінансами.

Отже, виконання судових рішень за зобов'язаннями держави варто розглядати як комплексний правовий механізм, що врегульовується нормами адміністративного, фінансового та бюджетного права. Забезпечення реального виконання судових рішень є не лише умовою ефективності правосуддя, а й показником відповідального державного управління та фінансової стійкості держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80/ed20200101#Text>
2. Про гарантії держави щодо виконання судових рішень : Закон України від 5 червня 2012 р. № 4901-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4901-17#Text>

Гарбінська-Руденко А. В. Виконання судових рішень, у яких боржником є держава як чинник формування державних фінансових зобов'язань: адміністративно-правовий аспект

